

FLEHTE

FLEHITE

TIJDSCHRIFT VOOR VERLEDEN
EN HEDEN VAN OOST-UTRECHT

Jaargang 4 – februari 1972 – nummer 4

Redactie: Dr. W.J. de Boone,
Dr. J. Hovy,
J.H.P. Kemperink.
Redactieadres: Leusderweg 255, Amers-
foort.
Aan dit adres artikelen en boeken ter recensie.
Administratieadres: J. v. Oldenbarneveltlaan 7.
Aan dit adres abonnementen en advertenties.

Inhoud:

E. Heupers, Uit de Doop-, Trouw en Begraafboeken van de Kerk van Soest	49
Dr. W.J. de Boone, A. de Haen en L.P. Serrurier	55
Korte Mededelingen	58
Boekbespreking	59
Kroniek	63

Omslag: J. de Valk.
Druk: Drukkerij Elinkwijk Utrecht

Abonnementen f 6,50 per jaargang van 4
nummers. Giro nr. 43 76 83 t.n.v. admini-
strator Flehite te Amersfoort.

DE MOOR

Wijnen en Gedestilleerd - Langestraat 8 - Amersfoort
Tel. 16852

DE ZAAK VAN SMAAK SINDS 1881

VOOR LITTERATUUR

DE ALGEMENE BOEKHANDEL

Leusderweg 184, Amersfoort, Tel. 14935

G A S

de ideale brandstof

ook voor bijverwarming

Van de "Blafferd", de lijst van huizen en eigenaren binnen Amersfoort in 1755, door de heer S.W. Melchior uitgegeven en welwillend tot onze beschikking gesteld, zijn nog enkele exemplaren beschikbaar. Bestellingen per giro door storting of overschrijving op nr. 437683 aan Administratie Ts. Flehite te Amersfoort. Prijs f 9,-.

VOOR AL UW KWALITEITS-GEDISTILLEERD

SLIJTERIJ - WIJNHANDEL

"DE MUURHUIZEN"

MUURHUIZEN 40, AMERSFOORT

TEL. 13352

bespreek uw wensen
en problemen
met de

STICHTING AMERSFOORTSE
KREDIETBANK

Aanvraagformulier wordt op verzoek per kerende post toegezonden

Telefonische afspraak is mogelijk

EEMSTRAAT 58 - AMERSFOORT

TELEFOON (03490) 1 65 27 EN 1 74 00

UIT DE DOOP-, TROUW- EN BEGRAAFBOEKEN VAN DE KERK VAN SOEST.

E.Heupers

Met het voortschrijden van de tijd gaat hoe langer hoe meer het oude Soest schuil achter de heterogene massa van nieuwe bewoners. Hoeveel van die nieuwkomers kennen de eigen aard, de gewoonten en tradities van de autochtone bevolking?

Langzamerhand zijn de oude „Soesders”, zoals zij zich graag nog noemen, een onbeduidende minderheid geworden, waarvan de namen alleen nog hun bekende, vertrouwde klank hebben weten te behouden. Wanneer een Soestenaar, in 1900 overleden, in 1960 of nog later in zijn dorp aan de Eem had kunnen terugkeren, dan zou hij als een vreemde door zijn vroegere woonplaats gelopen hebben en van de ene verbazing in de andere gevallen zijn. Alleen de oude familienamen van de inheemse, van geslacht op geslacht hier gewoond hebbende inwoners zouden hem bekend in de oren hebben geklonken.

Wij hebben de destijds gemaakte aantekeningen van de oude doop-, trouw- en begraafboeken van de Nederlandse Hervormde Kerk van Soest, berustende in het Rijksarchief van Utrecht, nog eens nageslagen en troffen hier zoveel niet oninteressante gegevens aan, met betrekking tot het oude Soest, zijn maatschappelijke toestanden en toenmalige inwoners, dat zij stof genoeg opleverden voor dit artikel.

Met de naamgeving was het voor de invoering van de Burgerlijke Stand in 1811, net als overal, maar matig gesteld, al waren toen al de meeste inwoners in het bezit van een familienaam. Er waren Doop-, Trouw- en Begraafboeken en deze moesten worden bijgehouden. De plaatselijke predikant en aan katholieke zijde, de pastoor, waren hiermee belast, doch in de loop der tijden werd dit nogal eens overgelaten aan een kosten op ondergeschikte, die in de edele „schrijfconste” minder bedreven was. Die namen het niet zo nauw met de spelling en schrijfwijze. Of een naam nu zus of zo wordt geschreven, met één of twee a's, wat doet dat er nu toe, zullen zij gedacht hebben.

De aanbeveling tot het houden en aanleggen van doop-, trouw- en begraafboeken dateert van de eerste tijd der Gereformeerde Kerk (lees: Hervormde Kerk). In de bijeenkomst genoemd: „de versameling der Nederlandsche kercken, die onder 't Cruis zitten in ende buyten Nederlandt allesints verstroyt zijn, gehouden tot Wesel, den 3 novembris ende vervolgens in de jaere MDLXVIII”, werd aanbevolen, „als ten hoogsten dienstig voor de kerk en de republicque”, de namen vooral van de gedoopte kinderen, hun ouders en getuigen bij de plechtige toediening te noteren.

Dit „aan te tekenen” zoals wordt vermeld, geschiedde dikwijls zeer willekeurig en te Soest veranderde de predikant (of de kosten?) de familienaam naar eigen goeddunken of op verzoek van ouders of peetouders, die hier misschien belangen hadden van financiële aard of dit verzochten met het oog gericht op de erfopvolging of het voortbestaan van de geslachtsnaam, die dreigde uit te sterven.

Zo lezen wij:

den 9 January 1752

een kind gedoopt genaamt Gerrit Lindeman, de vader Antonius van Duuren V.D.M. (= Dienaar van het Goddelijk Woord, predikant) alhier, de moeder Mejuff. Johanna Geertry Lindeman.

Waarom Dominé van Duuren, predikant te Soest van 1746 tot 1752, zijn zoon de geslachtsnaam van zijn vrouw geeft is niet duidelijk. Redelijkerwijs zou men immers verwacht hebben, dat dit kind de naam van zijn vader zou krijgen. Of waren zij misschien niet gehuwd? De gebruikelijke akkolade E.L. (= echtelieden) ontbreekt.

Een ander geval van opzettelijke naamsverandering, die in die tijd niets ongewoons blijkt te zijn, maar die wij nu „verduistering van burgerlijke staat” zouden noemen en waarbij de geslachts- of familienaam van een geacht ingezetene en bewoner van het voormalige landgoed „Middelwijk” aan het aloude Kerkpad gelegen, totaal wordt weggelaten, geeft te denken, dat het met de eigenlijke naamsgeving maar matig gesteld was. Invloedrijke personen konden er aan laten veranderen wat zij wilden of goedachten.

Op 6 mei van het jaar 1806 werd op Middelwijk een kind geboren van het mannelijk geslacht, genaamd: Nikolaas Hendrik, zoon van Ambrosius Justus Zubli en Everda Kornelia Maria Hoogvliet, echtelieden.

In het doopboek staat echter vermeld:

1806. Den 8 Juny

Nikolaas Hendrik Tatum, geb. den 6 Mey
zoon van Ambrosius Justus Zubli

en

Everarda Kornelia Maria Hoogvliet

E.L.

Dooptefster was bij die gelegenheid Mevrouw Elisabeth Anna Tatum, weduwe van den Hoogeerwaarden Heer Nicolaas Hoogvliet, Professor in de H. Godgeleerdheid, te Leiden, geboren te Delft, 16 september 1729; overleden te Leiden, 29 april 1777. De grootmoeder houdt het kind ten doop en haar kleinzoon krijgt de naam: Tatum.

Moet die hier worden opgevat als familie- of voornaam voor de jonggeborene?

In de eerste helft van de 19de eeuw bestond in ons land het gebruik om soms de familienaam van de grootmoeder als voornaam te geven aan het kind. Een enkele keer geschiedde het dan, dat deze voornaam opnieuw achternaam werd. Is dit ook hier geschied?

Een andere hypothese is dat een niet onaanzienlijke pillegift (= doopgift) of het voortbestaan van de naam Tatum deze vreemde naamsgeving, dit hebben bevorderd of hieraan niet vreemd zijn. Althans men hechtte blijkbaar zeer veel waarde aan de geslachtsnaam Tatum, die moest blijven voortbestaan en/of behouden.

Enkele jaren later, na de invoering van de Burgerlijke Stand noemt deze telg uit het geslacht Zubli zich: Nikolaas Hendrik Tatum Zubli en voert hij die achternaam waar-schijnlijk als voornaam, zodat aangenomen mag worden, dat toch geen sprake is van een opzettelijke naamsverandering, zoals aanvankelijk werd gedacht. Het geslacht Zubli stamt uit Toggenburg (Zwitserland)¹).

Meer normaal is het wanneer een militair, die afwezig is, vader wordt en bij de doop van zijn kind niet aanwezig kan zijn. Een familielid, in het onderhavige geval de grootvader, treedt als getuige op.

1736 14 maart

Een kind gedoopt van Willem Stuurman
Soldaat onder 't Regiment van Pallandt,
genaamt Siebe

28 dito een kind gent: Lambert. Vader Jan Egberts van Heyden
soldaat int Regiment van palland, moeder Jannetje Barentsz bij absentie
van de vader heeft Egbert Lamb: van hyden als Grootvader als getuige gestaan.

De ouders van kinderen uit een gemengd huwelijk, die toch hun kinderen wilden laten dopen, hadden van tevoren de toestemming van de kerkeraad nodig. De doop geschiedde dikwijls bij de predikant aan huis.

1738 5 maart. Een kind gedoopt aan mijn huys in presentie van de bode selve
(sic!) Kercraadt genaamt Tonnis Vader Gerrit Tonnis van Velthuijzen
(tuinman op Blijendaal) moeder Petertje (Roomsgezinde) de Vader het kind
zelf ten doopgehouden,

1745 d 31 July. Een kind gedoopt genaamt Hendrina wiens vader is Jan Otten de
Moeder Maria Kok. En is van de Roomse Religie.

1752 Den 26 Juny een kind gedoopt genaamt Roelof de vader is Jan Lezoen (van
paepsche Religie) barbier. De moeder Maria My: de getuige is genaamt Aaltje
Brabander

Wanneer in het laatstgenoemde gezin een tweede kind wordt geboren en in 1769
nog een derde heet de moeder Maria Vermey. In 1769 wordt geschreven: Maria Mey.
Van enige gelijkmatigheid in de schrijfwijze van de namen is nauwelijks sprake. Het
wordt meer fonetisch opgeschreven.

Gemengde huwelijken waren in die tijd, waar de overgrote meerderheid van de be-
volking overtuigd rooms-katholiek was gebleven, beslist geen zeldzaamheid. De huwe-
lijkskeus bleef immers zo goed als geheel voor eenvoudige lieden tot het eigen dorp
beperkt.

Reizende en trekkende lieden lieten hun kind ondanks de vaak moeilijke omstan-
digheden waarin zij toch verkeerd zullen hebben, in de plaats van geboorte dopen.
Hiervan twee voorbeelden uit de doopboeken van Soest:

Den 17 augustus 1794 Jacomijntje Gebooren den 13de s morgens ten 6 uure
Dochter van Jacob Grimmers

en

E.L.

Anna Margaretha Elisabeth Knepsing de vader was een vierendeels jaar geleden
gestorven t Zijnde de Moeder in het doortrekken van hier naar Duitschland in
de kraam bevallen

1804 Den 17 Febr Lammert geb de 15de zoon van Jan Smallenburg en Aaltje van der
Heiden. Door de Vader zelf ten doop gehouden. De moeder was van dit kind
bevallen, terwijl zij hier doortrok. t kind is kort hierna overleden

Wie waren deze reizende lieden? „Displaced persons” uit een vorige eeuw, zonder
tehuis, zonder familie, zonder vaderland? En waar werden deze kinderen geboren?
In een herberg, in een stal misschien of soms in een hooiberg? Of ontfermden zich
Soester vrouwen, boerinnen wellicht, over deze stumpers, die geen dak meer boven
hun hoofd hadden? Toch zullen er in die dagen ook mensen zijn geweest, die begaan
waren met het lot van deze ontheemden en zich beijverd hebben hen te helpen, zo-
veel als het mogelijk was. Nooit echter zullen wij het zeker weten! Het was in de
Franse tijd, een roerige en woelige tijd, waarin door politieke- en oorlogsomstandig-
heden velen op drift geraakten.

Een tragedie op zich zelf vormen de ongehuwde moeders, die in die tijd, toch de
moed hadden (of onder dwang misschien?) hun meestal niet gewenste kind te laten
dopen en daarbij in het openbaar in het bijzijn van alle gemeenteleden in de kerk hun
„schandelijke lusten” moesten bekennen. Een typerend beeld van die confessionele
tijd. De vrouw was de schuldige in deze mannenmaatschappij, de mannen alleen had-
den het voor het zeggen. Een vrouw werd nauwelijks aangehoord, vooral niet een ar-
me, onontwikkelde vrouw.

1740 Den 11 Decemb. Een kind gedoopt dat in onegt gebooren is, het welke de Moe-
der zelfs ten doop gehouden heeft en bij den zelve de nodige bestraffing ont-
fangen, het kind is genaamt Neeltje, de Moeder was Neeltje Bakker Pieterse
Nel

1745 17 oct. Een kind gedoopt en genaemt Jacob, dat in hoerij geteelt is waar van
Moeder is Neeltje Lubbers, inwonende bij Jan Lammers, sijnde dat haar twee-
den in onegt, van mij scherpelijk bestraft. In het openbaar houdende zelfs (ten
doop) en belooft met Tranen zig (V)ervolgens te wagten voor diergelijke gruwel-
daden

In het Lidmatenboek van 6 Febr. 1828 — 1 April 1853 van de Ned. Herv.-Kerk van
Soest, vinden wij een vermelding van een doop toegediend aan een ouder persoon.
Vermoedelijk een kleurling, die naar Nederland was gekomen en in Soest was terecht
gekomen.

1829 Uit heidenen geboren op Cochín aan de kust van Malabaan 51 jaren oud, na af-
den 5 gelede belijdenis des Christelijken Geloofs gedoopt. Zijn geheele naam is Pedro
Bramin.

Pedro

De Trouwboeken vermelden een aantal huwelijken gesloten tussen protestanten en
katholieken, z.g. van „beiderlei religie”. Zoals bekend bleef na de hervorming de staats-
kerk op het standpunt staan, dat een echtverbintenis tussen haar lidmaten met iemand
die de rooms-katholieke leer was toegedaan, alleen kon gesloten worden, als de laatste
er in toestemde, dat de kinderen uit dit huwelijk in de beginselen van de hervormde
leer zouden worden opgevoed. Dat moest onder ede worden bevestigd.²).

1781 Constantijn Valentijn Webber weduwnaar van Betje Drost met Geertruy Kuijpers
wonende te Amsterdam

1791 den 4 November zijn alhier in wettigen ondertrouw opgenomen Constantijn
Valentijn Webber laast (sic!) weduwnaar van Geertruy Kuijpers, geboortig van
Werkhoven en wonende alhier

en

Helena Meggelaar weduwe van Willem van Toor geboortig van Amsterdam, wo-
nende alhier, zijnde Roomschegezind. Aan bovengenoemde personen de Resolu-
tie van den Heere Staten dezer Provincie van den jaare 1738 voor gelezen zijnde,
hebben zich ter nakoming van dezelve met hun handtekening verbonden

C. Webber

Helena Meggelaar

F.H. Gelhuis V.D.M.

Evert Fluit, ouderling

Dit alles verricht in onze praesentie

boveng.: personen zijn na 3 huwelijksche voorstellingen onverhinderd gehad te hebben in den Egt vereenigt den 20e 1791 aan huijs van C. Webber in praesentie van den Kerkenraad in den tijd.

E. Fluijt en W. Smit Ouderl. en Varenkamp en H. Schimmel Abramz diac
1795 de 13 December zijn alhier in den huwelijken Staat bevestigd Abraham Zubli
Capitein te Dienste dezer Landen

en
Wilhelmina Johanna d Clercq

Nadat gebleken was dat hunne 3 huwelijksche voorstellingen, zo te Amsterdam als te Arnhem onverhinderd waren afgelopen

De familie Zubli schijnt zich blijvend te Soest hebben gevestigd. Ambrosius Justus Zubli, vader van de bruidegom noemde zich dichter en poët. In 1794 begaf deze Zubli zich in de politiek; werd lid van de Nationale Vergadering, representerende „Het Volk van Nederland”. Hij behoorde tot de partij der „Patriotten” in de volksmond „de Keezen” genoemd. Hij werd geboren 4 oktober 1751 te Rio de Berbice (Zuid-Amerika).

Op 30 oktober 1801 trouwt te Soest:

Willem Carl de Perponcher Sedlnitsky Cavalerie Officier in Pruisische Dienst en
Mej Johanna Frederika Trip meerderjarig Moeder Anna Maria Schuyt Wed. Trip

Een adellijk huwelijk. Willem Karel de Perponcher werd geboren 24 januari 1775 en was 25 jaar oud toen hij huwde. Zijn stamouders zijn Isaac de Perponcher en Anna de Sedlnitsky. Van vaders zijde stamt hij uit een frans adellijk geslacht; van moeders zijde uit een oud geslacht uit Bohemen afkomstig. Reeds in 1643 waren leden van het geslacht Perponcher in „Staatschen Dienst”. Willem Carl was ritmeester en adjudant van generaal Blücher. Hij maakte onder deze generaal verschillende veldtochten tegen Napoleon mee. In 1815 trad hij in Nederlandse krijgsmacht. Zijn eerste vrouw Mej. Trip overleed kinderloos. Hij hertrouwde met Alida Maria van Rest. Uit dit huwelijk werden twee zoons geboren. In 1892 stierf het geslacht der Perponchers uit met het overlijden van Leonard de Perponcher³).

Wanneer wij dan nog even terugkeren naar een vroeger tijdstip dan zien wij, dat op 4 mei 1771 in de echt worden verbonden:

Johannes Theodorus Wackelkamp uit het graafschap Gemen (Limburg)
en Grietje Spooremaker afkomstig uit Amersfoort hare behoort. proclamatien op den kerkhove van Zoest welke haar bij desen worden (V)leendt

Deze huwelijksafkondigingen hadden plaats op zondag en geschieden in de kerk of buiten in het openbaar op het kerkhof, zoals te Soest gebruikelijk is geweest. Het kerkhof lag toen nog om de kerk (Ned.Herv.Kerk) aan de Doodweg, de huidige Torrenstraat. Pas in 1904 werd het nieuwe kerkhof aan de Veldweg geopend en in gebruik genomen. Het was de koster, die voor de ingang van de kerk, onder de toren, of staande op een dikke steen de proclamatie voorlas, zodat ieder hiervan kennis kon nemen.

Toch vonden verschillende predikanten de kerkespraak toch wel wat onstichtelijk; het leidde de aandacht van de gemeenteleden onmiddellijk na de preek wel erg af van het geestelijke naar het wereldlijke, het materiële. Ook vonden sommigen de kerkespraak op zondag een ontheiliging van de dag des Heren, maar het platteland kon nog niet buiten de kerkespraak op zondag; hoe zou men op een doordeweekse dag de bewoners van de afgelegen boerenhoeven anders kunnen bereiken.

In de loop van de 19e eeuw werd de kerkespraak niet langer in de kerk, maar buiten de kerk gehouden. De kerkespraak duurde in verschillende dorpen van ons land tot het eind van de 19e en zelfs tot in het begin van de 20e eeuw⁴).

17 sept 1756

P. Tesselhof koster en schoolmeester huwt met Hendrina Verschuur afkomstig uit Amersfoort. Hier in den Echt bevestigd 4 oktober 1756

De koster-schoolmeester, destijds een vooraanstaand lid van de maatschappij, zocht zich een vrouw uit het naburige Amersfoort. Meer dan in katholieke kringen trouwen de protestanten met soortgenoten uit een andere stad of dorp. De keus te Soest bleef beperkt. Er woonden nog maar weinig protestanten.

In de Begraafboeken aansluitend op de doop- en trouwboeken van Soest treffen wij niet alleen de namen aan van de overleden personen, maar ook dikwijls hun bij- of toenaam waaronder zij meer bekend waren, dan onder hun familienaam, die haast niemand wist, zelfs officiële instanties niet. Vaak worden de buurtschappen vermeld

waar zij woonden om toch maar duidelijk te zijn. De familienaam werd eenvoudig weggelaten.

Werd door de predikant of de koster bij de aangifte van de dopelingen of huwelijken nog enige nauwkeurigheid betracht, bij een overlijdensaangifte was hier van nauwelijks sprake.

Willekeurig volgen hier enkele notities gemaakt aan het eind van de 18e eeuw:
1789 den 28 January de Moeder van Albert van 't Lange Endt

Iedereen wist toenterijd wie deze vrouw was.

Evenzo:

1790 den 24 July Een kind van een schipper liggende aan Melm

1791 den 9 April de Vrouw van Hannes bijgenaamd Pruyck

1791 den 11 dito (okt) Aart van 't Klooster bijgenaamd van Mopperduis

1792 Den 25 January Lange Albert van de Bunt of Albert van Loon

Gelukkig herinnerde men zich net op tijd de achternaam van de overledene, anders had de man Van de Bunt geheten. De Bunt is echter de buurtschap waar waarschijnlijk de man zijn gehele leven zal hebben gewoond.

1793 den 2 April de Vrouw met het kraamkindje van Rijk van Beek

den 21 Augustus de Vrouw van Lange Lens op den Berg

1795 den 7 Mei de Vrouw van Jan Jansze Snijder

1796 21 October Mevrouw Zubli (Maria Louisa) geb. Loofs

1798 9 Mei Hendrik bijgenaamd Kromme Hentje

Hoe onherbergzaam in die tijd Soest was in een strenge winter met zware sneeuwval vermelden een tweetal aantekeningen in de maand februari in 1808:

Den 18 february Hendrik Hartze in de Sneeuw verongeluk (sic!)

den 22 dito Cornelia van Es in de Sneeuw verongelukt

In die dagen waarschijnlijk veel besproken ongelukken waarin de gehele dorpsgemeenschap meeleefde, bewogen en begaan met het lot van deze man en kind en hun nabestaanden. Voor ons mensen, in deze tijd, nauwelijks voorstelbaar, dat zo iets te Soest kon gebeuren.

Bijna een zelfde indruk krijgen wij van de „Liber Baptizatorum et Conjugalorum in Soest inceptis a Mense Novembrii 1742”, met dit verschil dat de aantekeningen in het Latijn geschieden. Opvallend is echter het aantal bekende familienamen, meer dan die aan de zijde der protestanten, die pas later hun kerkgenootschap consolideerden door de nieuwkomers, die zich te Soest blijvend vestigden en nu voor echte Soestenaars doorgaan. Overigens dezelfde onnauwkeurigheid. Er zit weinig lijn in en men doet nauwelijks moeite de geslachtsnaam juist te schrijven. Men behelpt zich met korte aanduidingen van plaats of buurt waar de betrokkene woont of met diens naam, waaronder hij of zij bekend is.

16 Decemb. 1742 baptizata est Gertrudis filia legitima Conjugum Rutger de Beer et Christine Segers

Suspect (sic!) Willemijna Gijsberts

1744 19 Feb. baptiz est Gijsbertus Gerritse filius legitime Conj Gerrardus Gijsbertse et Everarda van Calckbrander
suscepit Willemijna Gijsberts

Zeer waarschijnlijk is „vant Calckbrander” geen familienaam maar hier zonder meer een aanduiding dat de vrouw is gehuwd met een kalkbrander, het beroep van haar man. Ook is het niet uitgesloten dat zij een dochter was van een kalkbrander, vandaar „vant Calckbrander”. De naam komt niet meer voor en is te Soest ook niet inheems. In de 18e eeuw lagen langs de rivier de Eem meerdere kalkbranderijen waar kalk werd geblust. Een dergelijke aanduiding is in die tijd niets ongewoons.

16 Dec. (1751) baptiz est Cornelia filia illegitima Huyberta aerts et patrisculi testata est Coram duobus testibus Symen Hendrix et Francesco claesce/Theodore Cobusse Catholici

Suscepit Anna Meertense

In tegenwoordigheid van twee mannelijke getuigen wordt de kleine Cornelia als onwettige dochter van Huyberta Aerts ingeschreven, met vermelding, dat de getuigen katholiek zijn. Doophefster is Anna Meertense.

1764 15 S bris bapt: Hannis pat Jan kok in 't vossevelt

mat: Jannitje janse Schothorst

Sus: Maria hanisse Hoefsloot

Dan de huwelijken: „Conjuncto in Matrimonio 1746”

10 janu: Theunis Barentse Roeten et Aeltje jans broeck Testes joannes de Zuylen de Nijvelt et Antonius de Zuylen de Nijvelt

In 1747 worden slechts zeven huwelijken in de boeken genoteerd. Opvallend is slechts, dat steeds dezelfde personen als getuigen optreden als het een huwelijk betreft van eenvoudige lieden. Henrica Thimme Thoone komt vijfmaal als testis voor in 1747.

1748 Willem Thimme Thoone et Jannetje Theunis

testes Sophia de Becker et Arie Hendrix

1752 9 november Henricus Janse Van t Clooster et Barbara Henderix van t Clooster testes Sophia de Becker et Maria de Becker

Sophia Becker wordt verschillende op elkaar volgende jaren telkens weer genoemd als getuige bij een huwelijk. Woonde zij waarschijnlijk dicht bij de kerk en werd daarom haar hulp ingeroepen door de mensen die gingen trouwen. Een getuige was dan spoedig bij de hand! Of was het wellicht toch de pastoor, die op de hoogte was met huiselijke en financiële omstandigheden van het bruidspaar en haar hulp als getuige inriep, als geen familieleden aanwezig waren of om andere reden niet als getuigen konden of wilden optreden.

Wanneer in 1799 een huwelijk wordt ingeschreven, wordt dit niet meer gedaan in het Latijn. Invloed van de Franse Revolutie en de bezetting door een Frans leger in ons land zullen hieraan niet vreemd zijn geweest.

1799 25 Februari is het huwelijk van Jan Dirkze Hilhorst geboore te Bunschooten wonende alhier en Jannetje Cornelisse Schouten geboore en wonende te Zoest. Voor getuigen Anna van Dashorst en Angelina van de Grindt, na dat gebleeken was etc. .

Het achterwege laten van het Latijn schijnt echter van korte duur te zijn geweest. In het begin van de 19e eeuw wordt het weer normaal de inschrijvingen in het Latijn te doen, zoals het vanouds gebeurde.

De inschrijvingen in de Begraafboeken van de R.K. Kerk te Soest verschillen niet veel van die van de protestantse. Zij vertonen dezelfde hiaten en nalatigheden. Als aanvulling en nadere aanduiding wordt ook hier gebruik gemaakt van de woonplaats van de overledene. Alleen hier meer Soester namen dan in de protestantse boeken.

1744 uncti et uncta

defuncti

jan 28 Cornelia Gijsberts in Cort Endt

Het eerste en enige sterfgeval dat in het jaar 1744 wordt genoteerd.

1750 14 octob obiit Gerarda Willems in Nominato Monasterio

1753 11 Febr. obiit Gerarda jans in de Teut

20 Marti „ Anna Willems op Hees

28 Augusta „ Henrica Theunisse op de Melling (= Melm)

1754 20 octobris obiit Henricus Willemse op de Schans

21 jan 1756 obiit Metje Gijsberts filia devota

1758 3 May obiit Cornelius Willems op dorresteyn

1758 31 May obiit Marretje Henderix op de bunt

1759 23 junii obiit Hendrica Jans in de Birck

1760 13 julii obiit Wilhelmus Henderix Vermaere (in Monte)

„in Monte” betekent „op de Berg”, hier dus van een inwoner van Soesterberg.

Zeer waarschijnlijk een lid van het geslacht Van Maaren dat in Soesterberg woonachtig was.

1761 6 julii Catharina Rutte obiit Subito

Dit kind zal kort na de doop zijn overleden.

Zoals de lezer ziet, vindt men bij het doorlopen van die oude registers - hoe gebrekig bijgehouden zij ook mogen wezen - veel interessante gegevens, interessant ook wegens de eigenaardige vormen van inschrijving en van namen.

NOTEN

1) Zie hierover: *Neerland's Patriciaat*, jg. 2 (1911).

2) N. de Roever, *Van Vrijen en Trouwen*, Haarlem 1891, p. 37.

3) *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek V*, Leiden 1921, kol. 474 e.v.

4) H.W. Heuvel, *Oud Achterhoeksche Boerenleven*, Deventer 1947, p. 27.

A. DE HAAN EN L.P. SERRURIER

Dr. W.J. de Boone

Wanneer men belangstelling heeft voor een bepaalde stad of plaats krijgt men vroeg of laat interesse voor afbeeldingen daarvan die in de loop der eeuwen vervaardigd zijn. Een enkele keer zijn deze afbeeldingen door druk bekend gemaakt, zoals b.v. de prenten van A. Rademaker in het "Kabinet van Nederlandsche Outheden en Gezichten", uitgegeven te Amsterdam 1725. Ook talrijke tekeningen van Jan de Beyer, gegraveerd door H. Spilman werden gepubliceerd, in "Het Verheerlijkt Nederland", Amsterdam, 1745-1774.

Maar behalve deze tekeningen die wijd en zijd bekend zijn geraakt, werden door particulieren in de 18de eeuw ook verder nog talrijke verzamelingen van topografische afbeeldingen bijeengebracht. De meeste hiervan, vaak samengesteld uit losbladige portefeuilles, zijn later weer verspreid geraakt, slechts een enkele maal bleef een dergelijke verzameling in haar geheel bewaard. Dit laatste is het geval met de collectie-J. van Doelen, die nu opgenomen is in het Rijksarchief te Utrecht (zie S. Muller, Cat. Top. Atlas, 1914 p.III e.v.). De tekeningen zijn van L.P. Serrurier. Groter kans om geheel bewaard te blijven dan de portefeuilles met losse bladen hadden natuurlijk de collecties die, al of niet voorzien van een begeleidende tekst in handschrift, tot boeken werden gebonden, hoewel de niets ontziende geldhonger tot op de huidige dag verantwoordelijk is voor heel of half uiteengescheurde bladen en ontredde banden. Een voorbeeld van een dergelijk gebonden, maar toch incompleet, handschrift met tekeningen bevindt zich in de bibliotheek van het Museum Flehite te Amersfoort. Het is daar volgens inlichtingen van de conservator D. Huygen door toedoen van een familie Sasse van Isselt terechtgekomen. Op het getekende voorblad staat als titel:

"Beschrijving/ van het Stigt/ van/ UTRECHT/ derselver Steeden-/ Dorpen en gehugten./ Meest alle naar het/ Leeven geteekend. en/ met een korte/ aanteekenig (sic) verrijkt en tot/ dusdaanige Standt-/ met veele moeite/ bijeengebragt/ door./ ANDRIES SCHOEMAKER/ 1733/ Eerste Deel." Deze A. Schoemaker was een van de meest ijverige en merkwaardige verzamelaars van zijn tijd. I.H. van Eeghen schreef in *Amstelodamum* 46, 1959 pp. 184-191 een uitstekend opstel over deze iets tragische Amsterdammer. Wat de zaak interessant maakt is de omstandigheid dat links onder op dit getekende titelblad de naam van de ontwerper staat: "L.P. Serrurier fecit", dwz. dezelfde artiest die de tekeningen voor de collectie-Van Doelen heeft gemaakt. Men zou kunnen denken dat ook de talrijke afbeeldingen in het handschrift-Schoemaker door deze zelfde Serrurier zouden zijn gemaakt, maar dit is niet het geval. Schoemaker pleegt in zijn werk prenten of tekeningen die hij nodig heeft ter illustratie van zijn tekst, meer trouwhartig dan fraai na te tekenen, met de naam of de initialen van de oorspronkelijke tekenaar, maar de naam Serrurier treft men geen enkele maal aan. Wel vaak A. de Haen (1707-1759). Toch blijkt bij vergelijking van de afbeeldingen uit Amersfoort in het handschrift-Schoemaker met die uit de collectie-Van Doelen zoveel overeenkomst dat men zou willen aannemen dat of Serrurier deze A. de Haen heeft gecopieerd, of omgekeerd, of dat beiden nog op een derde teruggaan. Nu heeft S. Muller op de boven geciteerde plaats verondersteld dat Serrurier tekeningen van C. Pronk voor zich gehad heeft, maar jammer genoeg heeft hij verzuimd aan te geven waar die tekeningen zich dan bevinden.

En er is nog iets merkwaardigs; zowel de tekeningen in het handschrift-Schoemaker die op naam staan van A. de Haen, als die van Serrurier uit de collectie-Van Doelen dragen het jaartal 1729. Het kan zijn nut hebben, ook al omdat de tekeningen van Serrurier niet algemeen bekend blijken te zijn, een overzicht te geven en van de tekeningen uit het handschrift-Schoemaker naar A. de Haen, en van de tekeningen door Serrurier met vrijwel dezelfde voorstelling.

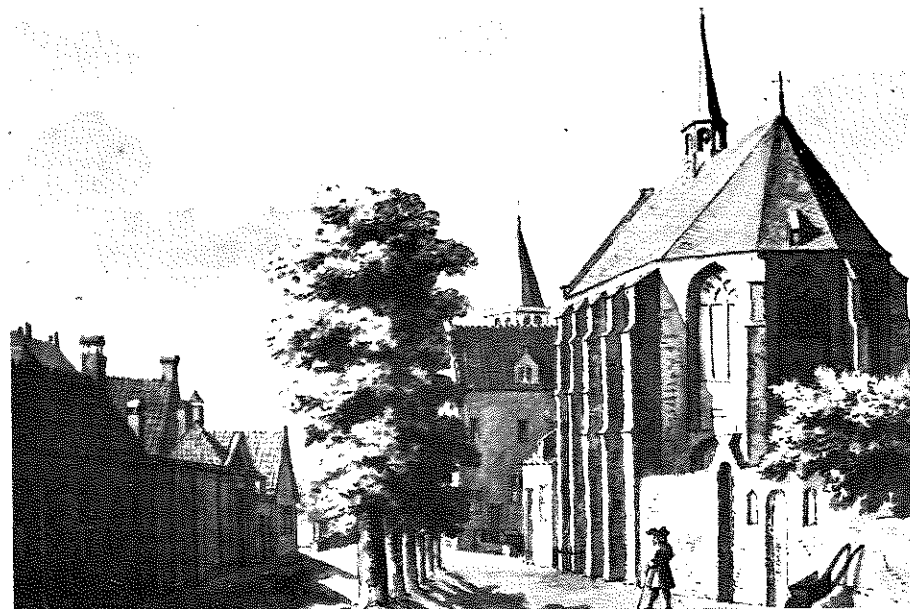
Men krijgt dan het volgende:

Lutherse kerk z.j., fo. 15 infra
(afb. J. Hovy, Bestuursgeschiedenis van Amersfoort en de stadrechtverlening van
1259, Zaltbommel, 1969, p. 38 waar de datering dus herzien dient te worden)

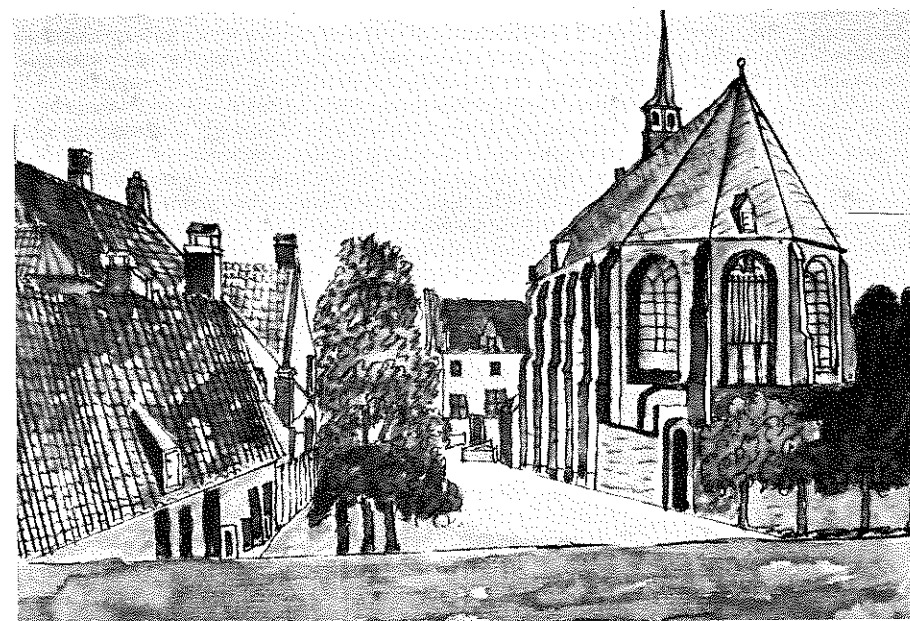
Utrechtse poort	, 1729, fo. 17supra	no. 357: ged. 1729, n. Pronk.
Slijkpoort	, 1729, fo. 17infra	no. 350: ged. 1729, n. Pronk.
de Doelen	, 1729, fo. 25supra	no. 396: ged. 1729, n. Pronk.
Lazarushuis	, 1729, fo. 25infra	no. 388: ged. 1729, n. Pronk.
Gasthuis	, 1729, fo. 31supra	no. 385: ged. 1729, n. Pronk.
Pesthuis de Pot	, 1729, fo. 31infra	no. 387: ged. 1729, n. Pronk.
Stadhuis	, z.j., fo. 33supra	no. 389: ged. 1729, —
St. Joris	, z.j., fo. 33infra	no. 360: ged. 1729, —
Bloemend. poort	, 1731, fo. 35supra	no. 356: ged. 1729, —
	(verg. Mus. Bodellianum, Leiden 301-1-24, anonym)	
Andriespoort	, 1729, fo. 35infra	no. 353: ged. 1729, n. Pronk
Kamperbuitenp.	, z.j., fo. 37supra	no. 379: ged. 1729, —
Kamperbinnenp.	, fo. 37infra	no. 378: ged. 1729, n. Pronk
S. Jan	, z.j., fo. 41supra	no. 375: ged. 1729, —
S. Barbara		
Latijnse school	, z.j., fo. 41infra	no. 390: ged. 1729, n. Pronk
Andriespoort	, 1735, fo. 43supra	--- ontbreekt
Slijkpoort	, z.j., fo. 43infra	--- ontbreekt
Weeshuis	, 1729, fo. 165supra	--- ontbreekt
Arme Kinderhuis	, 1729, fo. 165infra	no. 392: ged. 1729, n. Pronk

Door de buitengewoon geringe tekengaven van A. Schoemaker is het soms moeilijk uit te maken of men aan moet nemen, dat geconstateerde afwijkingen teruggaan op een foutieve natekening of op een iets verschillend voorbeeld. In een enkel geval, de kloosterkerk van St. Jan, lijkt het alsof de tekening van de Haen van een enigszins hoger zitplaats uit is getekend (van de stadswal?). Zo blijken dus alle onderwerpen die nagetekend zijn door Schoemaker naar de Haen ook behandeld te zijn door Serrurier, met uitzondering van de Andriespoort (1735) en de Slijkpoort. Deze twee afbeeldingen hangen echter zeker samen met twee gravures van Hs. Spilman, leerling van A. de Haen, (verg. Museum Bodellianum te Leiden 316-233 en 232). Omgekeerd hebben niet alle tekeningen van Serrurier hun pendant in het handschrift-Schoemaker, maar men moet natuurlijk rekening houden met het feit dat hieruit drie en een half folioblad is uitgescheurd met plaatsruimte voor zeven tekeningen. Het zou wel heel verwonderlijk zijn als niet één van die verdwenen tekeningen een afbeelding geweest was van de Amersfoortse OLVrouwe toren. Van Serrurier is hiervan wel een tekening bewaard gebleven (Cat. top. atlas 367), maar merkwaardig genoeg zijn toevallig ook van dit onderwerp overeenkomstige tekeningen bekend én van C. Pronk én van A. de Haen, resp. in Tegenw. Staat XII teg. p. 32 en in het Kon. Huisarchief. Misschien geven deze drie tekeningen samen tevens de oplossing van een schijnprobleem en moet men zich niet afvragen door wie de originele tekeningen van de Amersfoortse onderwerpen zijn gemaakt, door C. Pronk of diens leerling A. de Haen, maar mag men aannemen dat ook in dit geval een tekenaar en diens leerling(en) op een gezamenlijke tekentocht in 1729 ieder voor zich dezelfde onderwerpen hebben weergegeven, zelfs is het mogelijk dat ook de veel minder begaafde Serrurier van de partij is geweest.

De Agnietenkerk aan de Heerestraat te Amersfoort.

L.P. Serrurier 1729 RA-U Cat.Top. Atlas 390

A. Schoemaker naar A. de Haen Mus. Flehite Afrt. bibl. 666 fo. 41

Korte mededelingen

JACOB VAN CAMPEN ALS ADVISEUR VAN HET AMERSFOORTSE STADSBE-
STUUR BIJ DE AANLEG VAN DE STENEN "KROONTJESBRUG"

Het is bekend, dat Jacob van Campen, de bouwmeester van het Amsterdamse stad-
huis (thans paleis) op de Dam, die woonachtig was op het landgoed Randenbroek bij
Amersfoort, enige malen het bestuur van deze stad heeft geadviseerd inzake openbare
werken. Bekend is zijn advies over de nieuwe spits van de O.L. Vrouwetoren. Hieron-
der volgt een magistraatsresolutie, waaruit blijkt dat hij ook is geraadpleegd over de
bouw van een stenen brug, die de houten brug over het Spui, tegenover het huidige
museum Flehite, zou moeten vervangen. Deze brug werd wel Kroontjesbrug genoemd,
daar zij was gelegen bij het huis "Het Kroontje".

J.H.

Resolutie 20 maart 1654 (Gem.archief Amersfoort, no. 35)

De Regeerders etc., gesien de projecten en teekeningen, bij de heere Van Campen gemaect,
over 't leggen van een steene brugh t'eynde de Speuy bij 't Kroontgen, waervan 't eene project
ruym een vaet hooger soude wesen als den dwarsbalck van 't verlaet, ende 't andere conform
d'hooghte van deselve balck, gehooft mede het advis van den heere Van Campen, amplecteren 't
project, 't welck is conform d'hooghte van de dwarsbalck van 't verlaet, resolverende, d'selve brugh
in dier voegen te doen maecken ten meesten oirbaer, committerende tot het effectuieren vandien
d'heeren Outerff, borgermeester, W. van Ommeren ende Both, schepenen, J. van Ommeren, J. van
Bronckhorst ende Van Hoorn, raden, nevens den cameraer, om bij onderlinge beurten waer te
nemen.

VILLA RUSTHOEK TE BAARN.

Villa Rusthoek te Baarn wordt genoemd als vakantieverblijf in 1875 van de familie
van E. Heldring. In de interessante "Herinneringen en dagboek van Ernst Heldring
(1871-1899)", onder redactie van J. de Vries, uitgegeven door het Ned. Hist. Ge-
nootschap, 1970, komen verder weinig zaken voor die meer direct van belang zijn voor
ons gebied. Alleen wordt wat uitvoeriger ingegaan op de behandeling van de plannen
voor een verbinding Amsterdam-Rijn via de Gelderse Vallei (zie: G.M. Greup, De
Rijnverbinding van Amsterdam en haar geschiedenis, 1952). De enkele genoemde
plaatsnamen in Oost-Utrecht Doorn, Leersum, Hoevelaken, Baarn en Amerongen
worden genoemd in verband met recreatie en verbanning van de duitse keizer. Merkwaar-
dig is dat over Rusthoek slechts wordt meegedeeld: "Over R. te Baarn geen nadere
gegevens". In feite betreft het hier de villa, oorspronkelijk Zeerust genoemd daarna
Rusthoek, die hoewel verbouwd, staat op de Kennedylaan 100. (G. Hooyer, Baarnse
Courant 24-3-1970). Ook afbeeldingen van dit huis zijn bekend: op naam van A. Stel-
lingwerf-Houbraken 1729 (KHA MvC 841), van P. van de Poll, ongedateerd (RPrK)
en een litho van ca 1860 o.a. bewaard in de collectie Coenen van 'sGravesloot in Mu-
seum Flehite te Amersfoort (XII 74 b).

d.B.

Boekbespreking

Tien kwadraat; honderd jaar HBS Amersfoort; onder red. van J.J. Blessinga, U.J. Huber, K.W. Ja-
ger e.a. (Amersfoort, 1971). 106 blz., afbn.

Dit gedenkboek, door drukkerij G.J. van Amerongen bijzonder aantrekkelijk uitgevoerd, is
geen unicum te Amersfoort. Heel bekend is het omvangrijke Gedenkboek van het Stedelijk Gym-
nasium te Amersfoort, 1376-1926 (1928), waarvan Dr. H.J. Reynders het historische gedeelte
verzorgde. Het spreekt vanzelf dat een product van Thorbecke's wetgevend genie zich niet op zo'n
eerbiedwaardig verleden kan beroemen, maar ook 100 jaren leveren ruimschoots stof voor histo-
rische beschouwingen, zoals uit het onderhavige werk duidelijk naar voren komt. Op dit gebied
heeft trouwens de Amersfoortse HBS reeds haar sporen verdiend bij haar 25-jarig jubileum, toen
de directeur Buys een gedenkboek over de eerste kwarteeuw van het M.O. te Amersfoort het licht
deed zien, dat nog altijd zijn waarde heeft behouden. Voegen wij hieraan nog toe de bescheidenere
publicaties van het gymnasium bij zijn 575-jarig bestaan (1951), van de (thans opgeheven) Ge-
meentelijke Middelbare Handelsschool bij zijn 50-jarig jubileum in 1962 en het historische over-
zicht "Een halve eeuw M.O. te Amersfoort", toegevoegd aan het feestprogramma van de RHBS
in 1921, dan kunnen wij concluderen dat Amersfoort in dit opzicht allerminst karig is bedeeft!

Gedurende de afgelopen honderd jaren is de school voor M.O. te Amersfoort niet onveranderd
gebleven. Een bezwaar tegen de viering van een eeuwfeest vormt dit m.i. niet. Dankten de gymna-
siale jubileumfeesten hun bestaansrechten aan de onmiskenbare continuïteit van Latijnse School,
progymnasium en het in 1882 gestichte gymnasium (het beginjaar 1376 is echter volmaakt wille-
keurig, de in 1871 opgerichte gemeentelijke HBS, die in 1917 door het Rijk werd overgenomen
en in 1968 omgezet in een Rijksscholengemeenschap, is zonder twijfel in feite dezelfde school
gebleven.

De naam van dit gedenkboek zal voor velen enige toelichting vereisen: "... een mathematische
en harmonische figuur, symbool voor honderd jaar Rijks HBS, waarbij het zwaartepunt op de
B-afdeling heeft gelegen. Als Rijksscholengemeenschap gaan we nu het elfde kwadraat in - krach-
teld van invloeden vanuit onderwijswetgeving, didactische en maatschappelijke veranderingen ...",
aldus licht H. Vogelesang, rector der scholengemeenschap, in zijn "Ten geleide" de titel van het
boek toe, waarbij hij de mening uitsprekt dat de achter ons liggende eeuw genoeg inspiratie heeft
opgeleverd om toekomstige problemen op vitale wijze op te lossen.

Het werk legt van dit laatste een duidelijk getuigenis af. De opzet van het boek is dat ongeveer
de helft gewijd is aan de geschiedenis van de gemeentelijke school (1871-1917), geschreven door
drie leraren, die ieder een tijdvak voor hun rekening namen, terwijl een vierde de (gemeentelijke)
Commissie van toezicht op het M.O. behandelde; het tweede gedeelte betreft de rijksschool en
bestaat uit talrijke kleinere bijdragen van leraren, oud-leraren en oud-leerlingen. Het werk wordt
afgesloten met een Verantwoording van de redactie-commissie, bestaande uit A. Kwinkelenberg,
voorzitter, en de leden J.J. Blessinga, Drs. U.J. Huber, K.W. Jager en Drs. J.A. de Wolff. Deze
commissie wijst erop (blz. 106) dat het verslag van het leven van de honderdjarige, nog afgezien
van de financiële middelen, onvermijdelijk fragmentarisch moest blijven. Van hetgeen echter bin-
nen deze gestelde grenzen werd gepresteerd, kan het volgende overzicht maar een hoogst gebrek-
kig beeld geven. Om dit gezamenlijke werk van de medewerkende docenten naar (zijn hoge) waar-
de te kunnen schatten, dient men het boek zelf ter hand te nemen. Men zal waarlijk niet in zijn
verwachtingen worden teleurgesteld, integendeel, men zal het boek, eenmaal ter hand genomen,
moeilijk ter zijde kunnen leggen.

Nadat op blz. 6 de voornaamste jaartallen der schoolhistorie overzichtelijk zijn gerangschikt,
volgt op blz. 8-32 de langste bijdrage van het boek, omvattende de jaren 1871-1900, geschreven
door A. Kwinkelenberg en getiteld "Nog negentiende eeuw". De schrijver, bioloog en neerlandi-
cus, toont zich bovendien nog een voortreffelijk historicus! De wijze, waarop de school zowel in
het kader van de tijd en de toenmalige cultuur als in dat van het stedelijk leven is geplaatst, de rake
typering, de fijne nuanceringen en de treffende details, maken het lezen tot een waar genot. De
vlotte verteltrant verraaft weinig van de maandenlange studie in de omvangrijke bundels van het
gemeentearchief, die noodzakelijk was om deze bijdrage te kunnen leveren.

Wanneer ik deze bijdrage het hoogtepunt van het boek noem, dan hoop ik geenszins tekort te
doen aan de verdiensten der overige medewerkers. Ook hun bijdragen komt grote waardering toe.
"30 jaar begeleiding van de Hogere Burgerschool door de Commissie van Toezicht (1871-1900)"
(blz. 32-37) geeft een uitstekend beeld van de groei van het M.O. te Amersfoort in genoemde tijd.
Nadat de school in 1871 met 40 leerlingen was gestart, vertoont zij in de daarop volgende decen-
nia een vrijwel constante groei. De toelating van meisjes doet het aantal leerlingen in 1890 boven

100 stijgen. Maar in 1900 waren het er al 255, waardoor deze HBS voor langere jaren de grootste in Nederland zou worden. De oorzaak van deze ontwikkeling moet worden gezocht in het grote aantal "buitenleerlingen", gedeeltelijk "spoorleerlingen", gedeeltelijk "kostleerlingen", dat de school aantrok.

Van deze bloeiperiode getuigt de bijdrage van Drs. J.A. de Wolff, "Op het breukvlak van twee eeuwen" (blz. 38-49). De schr. brengt de voorspoedige ontwikkeling der HBS mede in verband met de algemene economische en sociale ontplooiing van ons land. Maar tevens wijst hij erop dat zonder de bekwame en energieke leiding door de directeur Buys en de onderdirecteur Wesseling van de gunstige omstandigheden nooit in zo grote mate partij had kunnen worden getrokken. Maar juist deze bloei, zo krachtig gestimuleerd door de reclame-methode van Buys, lokte verzet uit van de zijde van het gemeentebestuur. Immers, de kosten kwamen voor het overgrote deel ten laste van Amersfoort, de omliggende gemeenten wensten niets bij te dragen. Steeds krachtiger werd dan ook de aandrang om de school in een Rijks HBS te veranderen.

Van deze ontwikkeling, die in 1917 haar beslag kreeg, brengt K.W. Jager in zijn opstel "Van gemeenteschool naar rijkschool" verslag uit (blz. 50-52). Over de tijd van de Rijks HBS wordt gehandeld in talrijke kleine bijdragen, die voor een belangrijk deel op persoonlijke herinneringen berusten. Ik kan deze bijdragen hier niet alle vermelden. Ik wijs slechts op de volgende. A. Kwinkelenberg, Dr. D. van der Haar en Dr. J.Ph. Steller schrijver over de vier "rijksdirecteuren" Van Rij, Leopold, Beth en Govers. Onder Van Rij werd in 1921 het huidige gebouw aan het Thorbeckeplein betrokken. Het oude schoolgebouw aan Plantsoen-West, dat in 1871 werd gebouwd, diende tot 1933 het gymnasium, was gedurende de oorlog distributiekantoor en moest tenslotte wijken voor het nieuwe postkantoor. "Nog pas gisteren (de school tussen de beide wereldoorlogen)", door Dr. A.F.M. Reijnders, bevat een aardige beschrijving van het onderwijs in de "natuurlijke historie" gedurende de jaren twintig en dertig, maar voor het overige is het meer een bespiegeling over de ontwikkeling van het onderwijs na de Tweede Wereldoorlog, waardoor de typering van het bovengenoemde tijdvak wel wat in het gedrang komt. Ik besluit mijn opsomming met de vermelding van de aardige beschrijving door Dr. D. van der Haar, oud-onderdirecteur, van het oude schoolgebouw aan Plantsoen-West (blz. 72-73), de beschouwing van Kwinkelenberg over de tijd van de Duitse bezetting (blz. 81-83) en de bijdrage van oud-directeur Drs. L. Leopold over "De school en de muziek" (blz. 84-85). Het boek wordt besloten met lijsten van directeuren en rectoren, onderwijzend personeel en bedienend personeel vanaf 1871.

Redacteuren en schrijvers hebben, in samenwerking met de graficus Cees Broekhuijsen, oud-leerling der school, die aan het uiterlijk van het boek voortreffelijk vorm wist te geven, zowel de onderwijs-geschiedenis als de lokale geschiedenis ten zeerste aan zich verplicht!

J.H.

Ir. G.L. Meesters, R.F. Vulsma en P.L.H. Crasborn (red.). *Voorouders en hun werk*; met medew. van Drs. Th.G.A. Bos, Drs. Ph.M. Bosscher, Drs. J.A. ten Cate e.a. Amsterdam, Nederlandse Genealogische Vereniging, 1971. 285 blz., afbn. (f 12,50).

Dit boek, dat op de omslag de iets afwijkende titel draagt "Onze voorouders en hun werk", is een jubileumboek, uitgegeven ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Nederlandse Genealogische Vereniging. De voorzitter, Mr. E.H.Y. van Hees, wijst er in zijn "Ten geleide" op dat dit werk een ander karakter draagt dan het 20-jarige-jubileumboek van 1961, dat meer als een gids voor het genealogisch onderzoek was opgezet. Deze maal heeft men niet dit onderzoek zelf tot onderwerp gekozen, maar men heeft zich toegelegd op "het nagaan, wat diegenen, die wij vonden, het meest bezig hield". Door deze opzet is het boek tevens een stuk sociale geschiedenis geworden. Er blijkt duidelijk uit, hoezeer het genealogische onderzoek voor deze tak van wetenschap onmisbaar is. Men kan er zich het best van overtuigen, door het boek zelf te lezen: er gaat voor de lezer een verrassende en boeiende wereld open!

Het is hier niet de plaats om een opsomming van de rijke inhoud te geven. De genealoog kent het werk natuurlijk reeds; maar ook de streekhistoricus en de historicus in het algemeen kan ik het ten zeerste aanbevelen. De bijdragen bewijzen, hoezeer de geslachtskunde zich tot een volwaardige tak van historische wetenschap heeft ontwikkeld, een ontwikkeling, waaraan de jubilerende vereniging een groot aandeel heeft gehad. Alvorens mij te bepalen tot hetgeen voor deze streek van belang is, wil ik echter nog wel even de aandacht vestigen op de beide laatste bijdragen, van de hand van de redacteur R.F. Vulsma, geheten "Veronderstelling en bewijs in de genealogie" en "Het begin van het onderzoek" (resp. blz. 250-257 en 258-261). Zij zijn van fundamentele betekenis voor iedere genealogische onderzoeker.

Maar nu de "gouw" Flehite. Twee bijdragen zijn hiervoor van de meeste betekenis, t.w. die van

Dr. J.J. Herks over *De tabak en de Joden* (blz. 110-118) en die van E. Heupers over *Glasblazers, hun familienamen, afkomst en werk* (blz. 119-138).

Dr. Herks is geen onbekende voor de beoefenaren van de economische geschiedenis en van de geschiedenis van onze streek. Zijn dissertatie over de geschiedenis van Amersfoortse tabak (1967) en zijn bijdrage in het Jaarboekje van "Oud-Utrecht" 1968 over de beginperiode van de Amersfoortse tabaksteelt zijn onze lezers natuurlijk bekend. (Zie ook ons blad, resp. jrg. 2, no. 4, blz. 79-81, en jrg. 3, no. 2, blz. 37). Hier wordt een onderwerp nader uitgewerkt dat natuurlijk in bovenvermeld boek ook reeds ter sprake kwam. Na een overzicht van ontdekking en gebruik van de tabakspant, de houding van de overheid met betrekking tot de tabaksconsumptie, de rol van de Joden in tabakshandel, tabaksindustrie en tabaksbouw in het algemeen, de vestiging der Joden in de Noordelijke Nederlanden vanuit Spanje, Portugal, Italië en later vanuit Duitsland, bevorderd door de grote tolerantie hier te lande, komt de tabaksbouw c.a. te Amersfoort en omstreken aan de orde. Vooral te Amersfoort bleek de Joodse religie geen beletsel te zijn voor economische ont-plooiing: nadat zich in 1654 de eerste Joden te Amersfoort hadden gevestigd (zij hielden zich niet met de tabaksnering, maar met textielindustrie bezig), ontvingen velen van hen het stedelijk burgerschap. Weldra was een groot deel van de tabakshandel in deze streek in hun handen. Relaties met de familie Italiaander te Nijkerk worden besproken. In de 18e eeuw trad te Amersfoort vooral de familie Cohen op de voorgrond. Ook andere economische en financiële activiteiten der Cohens krijgen de aandacht.

De heemkundige en streekhistoricus E. Heupers behoeft bij onze lezers geen introductie. Zijn talloze bijdragen over Soest, maar ook over andere gemeenten in onze streek, in Jaarboekje en Maandblad van Oud-Utrecht en elders zijn voldoende bekend. Doch ook het onderwerp, dat hier ter sprake komt, is voor onze lezers geen vreemde kost. Heupers publiceerde immers in 1966 en 1967 in dit blad een uitvoerige serie over Glasblazerij "De Glashut" te Isselt (Flehite, jrg. 1, no. 4, blz. 58-65; jrg. 2, no. 1, blz. 15-20; no. 2, blz. 33-41). Wij vinden in deze jongste bijdrage een overzicht van de geschiedenis der glasblazerij, het "Glashuis" aan de Westsingel te Amersfoort wordt vermeld; maar ook hier vormt de "Glashut" te Isselt de Hoofdschotel. Evenals in ons blad publiceert de schr. uitvoerige beschouwingen over herkomst en lotgevallen van glasblazersfamilies, waarvan de meeste uit Duitsland afkomstig zijn en de Lutherse godsdienst belijden. De namen van hun afstammelingen zijn thans geheel vernederlandsd: aanvankelijk "gastarbeiders", zijn zij geheel in de inheemse bevolking opgegaan.

Een uitvoerig persoonsnamenregister besluit dit belangwekkende verzamelwerk.

J.H.

Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 19(1969), 's Gravenhage 1970.

In deze Berichten staan - nog afgezien van een incidenteel genoemde vondst uit Rhenen in het artikel van J. Ypey - drie belangrijke studies voor onze streek: W.A. van Es schrijft een voorlopig rapport over de opgravingen in 1967/68 te Wijk bij Duurstede, W. van Zeist over de landbouw in Dorestad en C.E. Blunt met G. van der Meer publiceren een munt van Offa, koning van East Anglia (757-796), ook in Duurstede gevonden.

Het onderzoek door Van Zeist maakt duidelijk dat gerst en haver in het onderzochte gebied ca. 800 de belangrijkste granen zijn geweest, hoewel tarwe en rogge niet ontbreken. Verkoelde zaden zijn verder gevonden van erwten, linzen en verschillende wikke-soorten (waarvan bekend is dat ze o.a. als veevoeder zijn gebruikt) en zelfs van de peterselie die niet inheems is in West Europa. Bij dit onderzoek zijn voor het eerst aanwijzingen gevonden voor het verbouwen van de linze in Nederland tijdens de vroege middeleeuwen en daarvoor.

Het verslag door Van Es, een "pre-preliminary report" genoemd, geeft in het kort een overzicht over de geschiedenis en de achteruitgang van Wijk en de moderne plannen om van deze plaats een welvarend centrum te maken, dan volgt een beknopte historisch-geografische beschrijving, een beschouwing over de voorafgaande archaeologische onderzoekingen, destijds in 1842 begonnen door L.J.F. Janssen, en tenslotte het werkschema voor de opgravingen die nu aan de gang zijn.

Het voornaamste resultaat van het onderzoek in 1967/68 is de onhoudbaarheid van de vernuftige, maar erg theoretische curtis-hypothese: er werd op de Heul geen enkel spoor gevonden van een versterkt hof, zoals destijds door Holwerda was gereconstrueerd. Nu zijn op dit terrein wel talrijke plattegronden gevonden van ongeveer rechthoekige, maar naar de einden toe iets vernauwende, "bootvormige" huizen, zoals die ook van elders uit dezelfde tijd bekend zijn. Het is mogelijk dat wij hier boerenbehuizingen voor ons hebben, kwartieren voor handel en industrie veronderstelt men op andere plaatsen die men nog wil onderzoeken. Anders dan in vergelijkbare nederzettingen bleek op het onderzochte terrein intussen het gebruikte aardewerk voor het aller-

grootste gedeelte geïmporteerd te zijn, een duidelijk teken hoe belangrijk de handel in de VIII-IXde eeuwen moet zijn geweest.

Enkele types van de ceramiek, w.o. de bekende Tatinger kan, worden afzonderlijk behandeld. Interessant is de mededeling dat van het aardewerk ca 91% uit karolingse tijd komt, 7,5% uit middeleeuwen en later en 1% uit de Romeinse periode, hoewel geen enkel spoor van Romeinse bewoning werd gevonden. Andere vondsten typerend voor een handelsstad als Dorestad zijn in de eerste plaats de munten: zes karolingse denarii (1x van Karel de Grote, 5x van Lodewijk de Vrome), twee sceatta's (Friesland, Engeland), en de munt van Offa (Engeland), die hierboven al genoemd werd; verder talrijke fragmenten van barnsteen (Oostzee), stenen vijzels enz. IJzerslakken en gietkroezen wijzen op aanwezigheid van een industrie in de omgeving, de mogelijkheid een bijzondere configuratie van paalgaten te verklaren als de resten van een scheepswerf wordt overwogen.

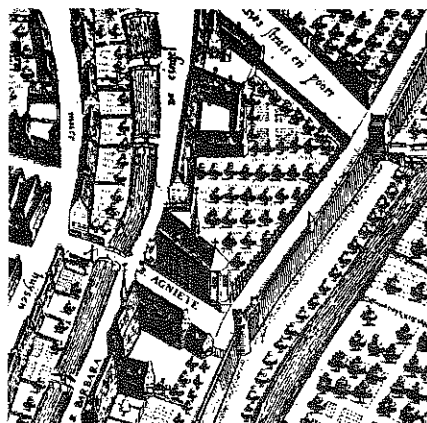
Het is te hopen dat dit uitgebreide en laatste onderzoek naar de belangrijkste handelsplaats in Noordwest Europa uiteindelijk zal leiden tot een juist en vrij volledig begrip van het oude Dorestad, - men is op weg!

d.B.

RECTIFICATIE

In mijn bespreking van het werk van H.E. Dekhuijzen, *De Sint Joriskerk te Amersfoort enz.* (zie Flehite, jrg. 4, no. 2, blz. 27-28) schreef ik op blz. 28 (ongeveer midden), dat de ouders van Johan van Oldenbarnevelt in de St. Joriskerk begraven zijn. Mr. Jan den Tex, de auteur van de grote vijfdelige Oldenbarnevelt-biografie, wees mij erop dat er weliswaar een familiegraf der Oldenbarnevelts in genoemde kerk aanwezig is, doch dat Gerrit van Oldenbarnevelt en zijn vrouw te Utrecht zijn begraven.

J.H.

Kroniek

De geschiedenis van de herberg, resp. hotel-pension-uitspanning *Het "Huis ter Heide"* (Maandblad Oud-Utrecht, jrg. 44 (1971) no. 8, blz. 62-64), is ten nauwste verbonden met die van de "nieuwe" weg Utrecht-Amersfoort. Deze weg werd in 1652 aangelegd, dwars door de "Amersfoortse Bergen". Het project maakt een zeer moderne indruk: de weg was kaarsrecht en ongeveer 60 m breed. Ongeveer halverwege lag de herberg, die eerst onlangs is afgebroken. Het artikel van P.H. Damsté geeft vele interessante bijzonderheden, zowel over de weg als over de herberg.

Blz. 69 van no. 9, zelfde periodiek, bevat een mededeling over *Vondsten in Wijkse kerk*, t.w. een tufstenen fundament en gemetselde grafkelders.

Heemschut, jrg. 48 (1971), no. 4, blz. 116, bevat een samenvatting van een artikel van C.L. Temminck Groll in Maandblad Oud-Utrecht 1971, no. 4 (zie deze kroniek, hiervóór) over de restauratie van het Zeister Slot en de gebouwen van de Broedergemeente, met de onmiddellijke omgeving, onder de titel *Bouwkundige problemen in Zeist*.

Onder de Heemschutberichten (t.a.p., blz. 121) wordt aandacht besteed aan het probleem van de *Aanleg Rijksweg 27 - Nieuw Amelisweerd*, waarover de Werkgroep Amelisweerd een uitvoerig rapport opstelde.

Hetzelfde blad, zelfde jaargang, no. 5, blz. 157, bevat in het Jaarverslag van de secretaris over 1970/1 een mededeling over de gemeenschappelijk actie met de Oudheidkundige vereniging Flehite tegen de afbraak van de restanten van het Observantenklooster aan de Westsingel te Amersfoort (thans brandweerkazerne, in de 17e en 18e eeuw logement De Doelen) (zie ook hierboven in de kroniek).

H. Halbertsma publiceerde, naar aanleiding van de "Keifeesten" te Amersfoort, in de Amersfoortsche Courant van augustus en september een interessante reeks artikelen over de lotgevallen van de *Amersfoortse Kei*.

Deze auteur vervolgde in dezelfde krant ook zijn serie "*Uit 't hart*", waarin weer talrijke belangrijke artikelen over allerlei onderwerpen van bouwkunst en heemschut, waartoe hij ook kon putten uit het overvloedige materiaal, bijeengebracht door de onvermoeibare heemkundige J.D.H. van der Neut. Ik noem hier slechts afzonderlijk het artikel over het *Oud-Katholiek Seminarie*, thans gemeentelijke Aula, aan de Muurhuizen (juli-augustus). Deze artikelen kunnen alle geraadpleegd worden op het Amersfoortse gemeentearchief.

Eveneens in de Amersfoortsche Courant (7 juli 1971) verscheen een artikel, onder de titel *Rigoureuze aantasting bedreigt karakter van Kerkpad in Soest*, waartoe E. Heupers de gegevens verschafte. Het genoemde pad, reeds bekend in 1200 en thans zeer karakteristiek voor Soest, zal worden verbreed. Hierdoor gaat iedere herinnering aan het oude Kerkpad verloren.

Het artikel van J.G. Smit, *Het erf Hengstegoor te Geesteren*, verschenen in: *Archief*, orgaan van de Oudheidkundige vereniging De Graafschap, jrg. 1970, blz. 32-34, voert ons schijnbaar wel wat te ver van huis om voor bespreking in dit tijdschrift in aanmerking te komen. Maar dit is slechts schijn: uit de inhoud blijkt dat de Amersfoortse magistraatsfamilie Boode of Baede (van Romswinkel) te Borculo in de Gelders Achterhoek met bovengenoemde erf was beleend. Hoe het hiermede gesteld was, wordt door de auteur, thans de beste kenner van het Amersfoortse regentenpatriciaat, uiteengezet.

Blijkens de Mededelingen van het Centraal bureau voor genealogie, te 's-Gravenhage, jrg. 25, no. 3 (sept. 1971), zijn door dit bureau gexerocopieerd de volgende *doop-, trouw- en lidmatenregisters (geref.) van Vuursche*, t.w. *doop 1661-1736, trouw 1657-1731, lidmaten 1657-1772*. Zoals men wellicht weet, is het Centraal bureau bezig, systematisch alle retroacta van de Burgerlijke Stand, die in 1811 niet bij het Rijk zijn ingeleverd of als dubbelen in de kerken zijn achtergebleven, te fotocopiëren. Zo werden reeds eerder een aantal *doop-, trouw en lidmatenboeken* uit de St. Joriskerk te Amersfoort gereproduceerd. Een exemplaar hiervan berust op het gemeentearchief aldaar.

De Barneveltse Krant, streekblad voor de Gelderse en Utrechtse Vallei, vierde haar honderdjarig jubileum: in 1871 werd dit blad opgericht onder de naam van Barneveldsche Courant, Veluwsch Nieuw- en Advertentieblad. Het lijvige jubileumnummer van 6 oktober 1971 bevat o.a. bijdragen over het verleden (vooral de 19e eeuw) van *Achterveld, Woudenberg en Renswoude*,

alsmede een zeer belangwekkend artikel van J.D.H. van der Neut over de *Bavoortse molen* te Leusden en de molenaarsgeslachten, die sedert de 17e eeuw aldaar gewoond en gewerkt hebben totdat de molen c.a. in 1917 werd afgebroken.

In onze kroniek van jrg. 3, no. 3, blz. 60, maakten wij melding van de nota *De Amersfoortse binnenstad, vorm en functie in een nieuwe tijd*, door B. en W. van Amersfoort aan de Gemeenteraad in december 1969 aangeboden. Deze nota heeft tot veel discussies aanleiding gegeven. Thans zijn vervolgdelens uitgekomen, evenals het eerste deel mede voor het publiek verkrijgbaar: *verslagen van de hoorzittingen en contact-bijeenkomsten met de burgerij, 1970, herzieningen en aanvullingen*, alsmede 2 delen, bevattende *deelplannen 1-20*.

Kritiek op deze nota en enige deelplannen wordt vooral geleverd door het Amersfoorts Binnenstad Aktie Comité "Tabak" in zijn huis-aan-huis-krant *Tabaksblad* (13 november 1971). Het voornaamste punt, waarop de plannen van het gemeentebestuur worden aangevallen, is de ontworpen verkeersroute door de binnenstad en de daaruit voortvloeiende doorbraken, maar daarnaast krijgen ook de kwesties van de gevelwanden, parkeerplaatsen, slooppolitiek en afronding van de Stadsring alle aandacht.

Onder de werkstukken betreffende de geschiedenis van onze streek, die niet in een publicatie resulteerden, maar die toch van zodanig belang zijn dat ze bij uitzondering in deze kroniek worden vermeld, behoort met recht het getypte *Alfabetisch register op het "Kaartsysteem" tot en met 1969* door H.L. van Aller. Het gaat hier om een trefwoordenregister op de systematische catalogus van de bibliotheek van het museum "FleHITE" te Amersfoort. Toegevoegd is een alfabetische lijst van artikelen, boeken enz. op de schrijversnamen. Het is buitengewoon verheugend dat op deze wijze de rijke bibliotheek van ons streekmuseum gemakkelijker toegankelijk wordt gemaakt. Een exemplaar werd door de auteur, die veel beschrijvingsarbeid op het museum verricht, op het Gemeentearchief gedeponeerd. De heer Van Aller vervaardigde mede een handige klapper op het werk van H. Halbertsma, *Zeven eeuwen Amersfoort* (1959).

In Gens Nostra, jrg. 26 (1971), no. 11, blz. 371-375, schrijft G. Staalenhoef over *Een Eemnesser tak van de familie Hilhorst*. Een interessante bijdrage tot de kennis van deze wijd-vertakte familie, afkomstig uit Soest.

In het prachtig uitgevoerde en zeer omvangrijke werk van Mozes Heiman Gans, *Memorboek, platenatlas van het leven der joden in Nederland van de middeleeuwen tot 1940* (Baarn, Bosch en Keuning N.V., 1971), komt natuurlijk ook een en ander over het leven der joden in oostelijk Utrecht voor. Ook al is Amsterdam vanouds het voornaamste joodse centrum in Nederland geweest, toch hebben zich ook elders in den lande bloeiende gemeenten gevormd. Zo'n gemeente was in onze streek de Amersfoortse, vooral in de tijd van de Republiek. Als gevolg van de tolerantie houding van het stadsbestuur konden talrijke joden zich aldaar een vooraanstaande plaats in het economisch leven verwerven. Vooral in tabakscultuur en -handel ontwikkelden zij grote activiteit. De gegevens over joodse families te Amersfoort vindt men nogal verspreid over het boek (immers, vele van deze families waren ook in ander plaatsen werkzaam). Ik wijs slecht op blz. 254-255, blz. 410 (waar men een staat aantreft van het aantal joden in de gemeenten der provincie Utrecht, vergeleken met het totale bevolkingsgetal, in 1860), voorts op blz. 418-555, passim. Een register van plaatsnamen is niet voorhanden. In het register van persoonsnamen kan men die van enige belangrijke joodse geslachten opzoeken, die te Amersfoort woonachtig en werkzaam waren, b.v. Cohen, Italiaander enz.

J.H.

Bronswerk- Amersfoort voor een leefbaar klimaat en economische warmte

verwarmings- en
airconditioning-
installaties

verwarmings-,
airconditioning-
en
koelapparatuur

apparatenbouw

ketelbouw

Brandbeveiliging

BRONSWERK-AMERSFOORT

Postbus 28, tel. (03490) 1 28 14, Amersfoort

BOEKHANDEL VAN GASTEL

LANGESTRAAT 86

AMERSFOORT

TELEFOON (03490) 15963 - GIRO 65030

B3 fruitsappen 3 x beter!

Vrumona Fabrieken - Bunnik.